

Jókai Anna
Közeledőben távolodóban

Hatvanéves lettem. Isten éltetett. Ami *itt* – attól távolodóban. Ami *ott* – ahhoz közeledőben. Csak tárgyilagosan. Bármily soká, nem oly soká. Fegyelmezetten, de nem érzéketlenül. Biztatóan mosolyogva, de nem hazug vigyorgással.

Úgy megyünk, mintha egy helyben állnánk. Haladásunk olyan észrevétlen. Még a stációk is egybemosódnak. Nincs elidőzés. Semmikor, sehol. Bizonyos értelemben talán mégis suhanás. Mit gondoltok erről? Az átjárt területen nyom sem marad. Mint a szél mozgása; a tömött lombok rezzennek, megnyílnak, utat engednek, mintha valami újat képeznének a térben, aztán változatlanul összezárulnak megint. Csak egy kicsi szél voltál, inkább fuvallat – olyan jelen, ami nem hagy múltat maga után, s elfoszlik, mielőtt a jövőbe érne. Mit gondoltok erről? Ennyi? Ahogy a csapó mondja, sikerült vagy elfuserált jelenet végén ugyanúgy: Ennyi!...A hangsúly az, ami más. A bevégzett munka mit-bánom-én könnyedsége helyett a szomorúság: ennyi. Mert ha mégoly sok is, *végül* kevés.

Persze, manapság minden póznak tetszik; a nyegle rátartiság, a kérkedés csakúgy, mint a megcsappant önbizalom és a dadogó mentegetőzések. Aki beleszól, az hóbörög, és alamuszi, aki a száját befogja.

Legjobb volna talán többé semmit sem elbeszélni, legjobb volna leszokni végre arról is, hogy a sorok közül valaki mindenáron kibeszéljen.

Úgy hírlík, játszódni kéne, mert az is hírlík, nagyobb pojáca, aki a létezést komolyan veszi, és feladatot kér benne, mint az, aki úgy véli, ha volt is egyáltalán valaha, mára a létértelem egésze összerakhatatlan kis cserepekben hever szanaszéjjel, s uccu nincs is más dolgunk, mint kinek-kinek a valahogy még kézbe illeszkedő cserépdarabkát a saját zsebébe szuszakolni.

...És az Isten szerelmére, *nem* a politika, *nem* a rendszer: nem az unos-untalan araszolás a lineárison. Nem az, amiről itt szó van. Az Isten szerelmére, ne a cinkos kacshintás, ne a beidegződés, hogy ugyanis tudjuk...mert nem tudjuk, és nem tudom én sem, mert aki tud, az már csöndes, mint az Isten. Ami felrémlik, csak a sejtés fokán. Emlékezetfokon. A sóvárgó hiányban. A kutatók szenvedélyével. Hogy hát mégsem lehet. Mégsem lehet, hogy egy hibbant tréfamester műve vagyunk vagy központi szadistazsenié, aki röhög a világon, és fájdalomunkon élvezkedik. Mert ha igen, hát minden helyén való: a szó-mágia, a kápráztató bűvészmutatványok, a csalafinta rejtvénytövegek; ennek van egyedül némi méltósága. Igen, igen: akkor valóban el kell bújnunk, abban, ami a miénk, s ráadásul minél ravaszabban. Ránk ne találjon a Rettenetes! Ha pediglen a Semmi gyermekei vagyunk – ha ez a képtelenség egyáltalán állítható, hogy a Semmi megfial –, akkor aztán édes mindegy. Akkor aztán a mestermű is csak kábítószer, aminek az író nemcsak gyártója, de fogyasztója és terjesztője is egyben. El sem marasztalható: ő a korszerű Irgalmas, ő a strucc, aki fejét ugyan

nem a homokba, hanem a saját szárnya alá dugja; ha már nincs menekvés, legalább – szegény kis emberké! – ne vegyük észre!

Márpedig ha *ez* az igazság, hogy nincs is igazság, akkor aki oktatgat, lelkesít és céltáblát rajzol a körpálya mindig más és más pontjára, nagyobb bolond és ellenszenvesebb, mint a maga módján csellengő-kallódó többi. Ő lesz a *fehérbohóc*, aki mindent jobban tud, aki fölényes, aki beugrat, aki szabályos fehérségben, szabályos csúcsos sapkájával végső soron unalmas, uniformizált és hiteltelen.

No és akkor? Ha valakinek a bohócság – semmilyen alakban – nincs az ínyére? Ha ez a *beosztás* nem kell, *mert nem elég?*

Kéretik a legnagyobb szerénység. Abban, ami *mégis* fölmutatható. S a legnagyobb merészség: *ahogyan* felmutatjuk azt. Mert talán ezen múlik minden; a fölismerésen: nem a világteremtő szándék világos előírtsága változott homályos zagyvasággá, hanem a megvalósuló jelen fokán a mi optikánk szűkült úgy be, hogy – mint a csőlátók – csak az összefüggésből kiszakított, *önmagában* reménytelen részletet látjuk. Miénk a lefedett szellemi környezet óvatos tisztítása, a feltárás, közben a folyamatos, tágító szemtorna – ehhez kell szerénynek és alázatosnak lenni. De miénk a szóra fordítás átháríthatatlan felelőssége is – ehhez kell a merészség, ami viszont a vállalkozó megkülönböztetett, egyedi képessége nélkül csupán szánalmas hetvenkedés.

Hát így állunk – gondolom én. Minek tompítsam, minek szépítsem? Első a *valami*, de mindegy a *valahogy*. Jaj de nagyon nem mindegy! A *valóban létező* megköveteli a magáét. Nem jön elő, vagy rögtön megpimpósodik, ha nincs művészi erőnk ragján kezelni.

Persze, így aztán nem is igaz, amit korábban mondtam, miszerint legjobb volna talán többé semmit sem elbeszélni, s nem akarni, hogy valaki a sorok közül mindenáron kibeszéljen. (A csoporthoz idomulás ösztöne és a hamis melankólia néha majdnem bekerít.) De végül is csak *mindenáron* az, ami törlendő. A tolakodó, két könyökkel nyomuló, *ki ha nem én prófétaság*, a zsidongó, magamagával okító életábrázolást megfojtva. Nem kinyilatkozni – de nem is divatból mímelni a teljes tájékozatlanságot az amúgy alaposan összekuszált világ dolgaiban.

Az arányok! Mennyire kell az anyagba merülni, megmártózni az énnel, s mennyiben kell fölészállni? Mennyi a kötelező büntudatból az, amit önként, még bírhatóan – szenvelgés nélkül – magunkra vehetünk? Mennyi az, ami még leleményesen eredeti és nem nyakatekert eredetieskedés? Mennyi természetesség szükséges az egyszerűhöz, hogy primitívvé ne süllyesszük? Mennyi színezést enged a gondolat, hogy ne váljon üres stílus-fecsejje? Mennyi a konkrét és mennyi a körülírt az óhajtott hatáshoz? Meddig mehet el a műtitokzatosságban, hogy megvilágosító kapcsolóját, akár a legmagasabb létráról is, de el lehessen érni? S mitől olyan némelyik, hogy még a magas Istennek is sötétben marad?

Az *arányok* fontossága az általános aránytévesztés korában. A korban, ahol a politikát tették egyedül hivatottá, hogy a szabadság lényegét és határait megszabja. A korban, amelyik hazudott egyenlőség után most üdvözítővé éppen a könyörtelen egyenlőtlenséget avatná. A korban, amelyik a fenyítő-jutalmazó, kényszerestvív-viszonyoktól megundorodva, most az embertestvériség történelem feletti realitását is elveti. Okozói vagy tanúi, jobbik esetben elszenvedői vagyunk annak a már-már végzetes világérték-kilengésnek, ami a súlyt a matériára helyezte – *kizárólag* arra. Csodálkozunk, pedig ne csodálkozzunk, ha ellensúly hiányában most lenn csücsülünk a megkötő, nehéz anyagban. Bizony saját egysíkú gondolkodásunk pallérozatlansága az, ami ideig-óráig elhitette: a rossz rendszerek bukásával egy csapásra megoldódik minden... Hiszen *kivitelezőt* tervezetéhez nemcsak a komoly, szikárszavú Isten keres, hanem a locskabeszédű, kezdetben oly nyájas sátániság is.

Soha világosabb, mint napjainkban: nem jó, még most sem jó a Földön élni; sőt most nem jó igazán: hiszen nem okolhatunk már senkit és semmit, ami *kívül* van, csak azt, ami belénk szorult: a konokságot és csököttséget, a nárcizmust és a tompaszívűséget, a gyűlöletet és *ugyanakkor* a teljes közönyt, a hisztériát és a felajzott demagógiát, mely egyként hódít a fémesen okos és fortyogóan bugyuta társas-köreinkben. Ami közeli – felnagyítódik, de ami távolibb, az sem különb

Elpusztult a kényelmes remény is, ami múlt évtizedeinkben vigasztalt: hogy, majd ha függetlenek leszünk, akkor, de csak akkor lehetünk függetlenek.

És tessék: megnyílt a légerek kapuja – de ön-börtönünk továbbra is zárva maradt. Csendes éjszakákon hallik csak, ahogy lázadó öklünk megveri a pántolt vasajtót; a kétségbeesett, szaggatott dübörgés hallik csak, hogy hozná már valaki, hozná már a kulcsot; mert nappal még úgy-ahogy elvagyunk, számtalan előnyhöz jut az ügyesebbje, a kisablakon át beszervezik és szervezkedik, a csöveken különleges morzejeleket futtat, a cellát ezzel-azzal, de mindenképpen mohón kibéleli.

Árnyakat ölel és önkielégít: finom! Elégedetten ciccent: az sem kutya, ha a rabok közt főtekintélyű rabbá küzdheti fel magát. A magánzárka jelleget körös-körül harsány poszterek oldják.

De hát az éjjel. S még előbb: az alkonyat. Amikor a fatábla bekattan, s ami van, az is tűnik, süpped a sötétben, s csak egy az, ami kiviláglik: nincs innen szabadulás, csak Szent Mihály lován...

...Már a rövid séták is csodálatosak. Ismeritek. Süt a nap. Vagy az eső szemerkél. Vagy hullik a hó. Vagy köd szítál. Szinte mindegy. Harmat, pára, dér: mind nagyon kedves. *Nincsenek falak*. A tér bejárható – tudjátok, miről beszélek! -, a tér bejárható, függőlegesen is. Az idő megnyílik, előre és hátra. Az ellenfél nem olyan ellenfél. Ami fáj, nem úgy fáj. Ami elveszett, az valahogy megkerül. A depresszió: lám, meleg működés. A szorongás: íme, nyugodt ráhagyatkozás. A kétely: gyermeki bizalom. A kisemmizett: megkapja kárpótlását. A halál – tetszhalál.

Ismeritek. Ismeritek az írás jó óráit. Kegyelem. S az se biztos, hogy érdemünk szerint.

Persze aztán még nehezebb *visszamenni*. Kételtűek vagyunk. A régi közegben huzamos ideig: fulladás, oxigénhiány. Az új közegben folyamatosan: szédülés és ózontöbblet. Érzékszerveink részben már elkoptak, részben még fejletlenek.

Mindezt, mint mulatságot is fel lehet fogni. Változatosságnak tartani, amit a szükség parancsol. Tápszerként elkortyolgatni a pótszereket. A kínzó otthontalanságot pihenéssé vagy heppeninggé szépíteni.

... S már nem bizonyos, hogy a szakmáról beszélek. Fiatalon még azt hittem, tudatlanságom teljes birtokában: valahogy szétválasztható. A *megélés* és a *megírás*. S persze, azt is hittem, gögösen: a személyiségben az *író* a fontosabb. Később – némi révületben – pedig a fordítottját: mégiscsak az emberi minőség az első. Ma már a szétválasztást meg sem kísérem. Hatvan felé és hatvanon túl – a szűkülő alagútban – a jobb és baloldaltól beszökött vizek már összefutnak. Nem tudható az sem, az életem volt-e eszköz arra, amit megírtam, vagy az írás emelte-e meg az életemet?

Csak a készülődés tudható. Közeledőben – távolodóban. Szabályos próza; kopogó. A közlés így problémamentes. Mintha simán gurulna az ember, olajozott sínen és keréken – minél messzebb *innen* – annál közelebb *oda*. A bírósági ítélet pontos szövege. A megfellebbezhetetlen végzés. Közeledőben, távolodóban. Csak a szórend az, amivel játszódhatsz. Távolodóban, közeledőben? Egyre megy. Innen oda... Innen oda... Ritmikus lejtés, vershangulat. Muzsika. Aláfestő zene, mint a filmekben, amikor a hős hosszan és lassan átszeli a tájat. Így romantikusabb.

De ez is egyre megy.

Bárhogy fogalmazzuk, a dologból ez a tárgyias vagy éppen lebegő *egyenetlenség* hiányzik. S bár mondtam volt, még az elején, nincsenek stációk – de a *huzavona*, épp ebben a stádiumban – közepén kétségtelenül túl, de talán még nem egészen a végén – a *huzavona*, a *tolatás* előre-hátra... Mert szép is lenne, békés, ha amit elhagyunk, eltűnne, s ahová tartunk, rögtön feltűnne. A *köztes lét* az, ami igazán megvisel. A csúszkálás. Egy kicsit még ebből-abból, gyorsan, s valami már sürget, mágnesként vonz tovább, s már azt hiszed, célegyenes, kezdesz tájékozódni, s akkor megint a rángás, újra ott vagy, csaknem hajszálnyira ott, ahonnan az előbb már eljöttél, de már ez a hajszál is öröm (vagy éppen bánat), mert ezen már örökre túl vagy, figyelj, és akkor újra húznak, s már oda is jutottál, sőt egy hajszálnyival tovább, ahonnan az előbb visszalöktek; s ez a hajszálnyi tovább a te hódításod, a reményteli bizonyosságod (vagy éppen reményevesztett bizonyosságod), hogy az „útközben” egyszer mégiscsak véget ér...

A *mérték* eleganciája, a fölhabzott, mértéket nem ismerő világban

A műben-kiáltás – a pusztában-kiáltás – mikor torzul pusztá ordítózássá? Hol az az indulat-mesgye, amelyen túl az ön-sebek kitakarása már inkább csak

beteges, iskolakapukban ólálkodó ön-mutogatókkal rokonít? S mi a zárkózottság azon foka, ahol már nem méltóságunk és ízlésünk, hanem gőgünk és megkülönböztetési hajlamunk az, ami kitetszik; hideg távolságtartásunk a mind-tetves többiektől?

Mely ponton fordul a keserves panasz hüppögő siránkozásba? Mikor lesz az éltető kedélyből, a nedvdús humorból locsogó-tocsogó hülyéskedés? Melyik az az utolsó korlát, amit ha áttörünk, az ország- és világjobbítás gyermekien tiszta igénye átcsap a szánalmas és veszélyes infantilitásba?

Mit oszthatsz meg – mit *kell* megosztanod – másokkal, s mi az, ami halálig a titkod marad? A magány hanyadik bugyra, ahol még épphogy megkapaszkodhatsz, s honnan biztos már a zuhanás a kígyóverembe? S mennyi az a közrész, amit olykor vállalnod kell – s mi az, amit már nem vállalhatsz semmi áron?

Egyáltalán: mikor van *be*, s mikor van a *ki* eltalált pillanata?

Arány és mérték: egyetűjű ikrek. Az *éppen annyi és egy csipettel sem több* misztériuma. Eredetében nem stíluskérdés. De a stílusban ölt testet, amivé lettünk. Miképpen a jelzőhalmozás, a jelzőszegénység is árulkodik.

Éppen ezért, az önsajnálattal is kéretik csínján bánni. Gyanús, ha lankadatlanul tápláljuk, de az is gyanús, ha kiirtjuk teljesen. A kísértés mindkét irányban nagy. Mert vajon valóban folt nélküli nagyszerűség-e, ha rá sem hederítünk a visszajelzésre, ha oly rendíthetetlenek vagyunk saját értékünkben, hogy senki emberfia megerősítésére nem vágyik a szívünk? Vajon nem *hybris*, a felfuvalkodott dölyf ereje ez bennünk? Nem kéne egy kicsit lejjebb adni, csak annyira, amennyire még a zseni-tudatú Ady is lejjebb adta: „Szeretném, ha szeretnének.” Nem kéne-e megengedni, hogy néha-néha, hasonszörűek társaságában, egy kissé sajnálhassuk és sajnáltassuk magunkat, hogy lám, ez sem... hogy az sem... amikor pedig ez is... meg az is... Az értetlenség iszonyatával rákérdezni az irracionálisra, ahogy a drága-borzasztó József Attila: „...ha adja, miért veszi el?”

Nem több-e a tanácstalan alázat, a kétely és ez az alig bevallható esengés, mint a *fonákjára fordított*, rosszul használt azért is „vagyok, aki vagyok”? Ami persze gyakran nem is igaz; pajzs és maszk, óvszer és pirula. Mindenesetre ez az attitűd a környezetnek is kényelmesebb, mint a lármás, széltében-hosszában hirdetett mártíromság, amikor a megbomló arc egyik felében a Sóvárgás, a másik felében a Sértettség ver tanyát, s korunk szendvicsembere összenyomott lelkét e két nagy, éjjel-nappal viszkető „S” között forgalmas utainkon propagálja. Ő az, aki centire mér minden tüskét a másik töviskoronáján, s a mások koszorúján levelenként megszámlolja a babért.

Az örületbe hajló neurózis és a megtartó józanság optimális arányáról kár meditálni. Ha valami, ez aztán nincs a saját kezünkben. Csak a veszélyt érezzük, s az eredményt észleljük, milyen az, amikor a győztes józanság átveszi a maga teljes birodalmát. A birodalmat, ahol sok minden van: napi elterveltség, fásult békesség, rongyos bankó és csörgő aprópénz, alacsony szerelmek, kis

vihogások, akolmeleg... csak éppen alkotás többé nincsen. Ha pedig az örület lesz az úr...

Mint egy novellarészlet, úgy történt. Jött az úton, köszönt és megállt.

– Nem bírom tovább.

– Mit nem bírsz?

– Az egészset.

Ahogy mondta, *ahogy* körbetekintett, *ahogy* menekülő tekintete saját köldök-tájára visszatér, abból megértettem: nem a politikai helyzetről, nem valamiféle anyagi nyomorról, nem a fizikum esetleges romlásáról beszél; de még csak nem is az így-úgy elveszített néhai kedvesekről. Mégis továbbkérdeztem, talán udvariasságból, talán részvétellel:

– Mi a baj?

– Nem tudom. Ha meg tudnám fogalmazni, voltaképpen *mi az, amit nem bírok*, akkor élhetnék még egy darabig---

elléptem mellőlem vagy én mellőle; nem emlékszem, pedig ez lényeges.

Meg is ölte magát. Körülményei a legkisebb mértékben sem indokolták cselekedetét.

Hát úgy látszik, írni kell. Amíg tapinthatóvá lehet fogalmazni az alattomosan rejtőzködőt, addig – de csak addig! – van remény.

Mert az örület a halálnál rosszabb. Az ám, a halál...mit gondoltok erről? Nem szabad...? Ez a XX. század új tilalma? Tabutéma? Mint a XIX. században a nemiség volt – most az, hogy meg kell halni?

Ünnepelni a születést, és a nagy rokont, a halált, az ünneplésből kicsukni? Nem méltóbb-e, hogy a halál is ott üljön, jól láthatóan, de nem tolakodóan, az ajtóhoz közeli sarokban? A halál. Az egyetlen közös érdekeltség, ami író és olvasóját egytől egyig összeköti. Mert az egyetlen olyan esemény, aminek bekövetkezése százszázalékos realitás és *kivétel nélkül* vonatkozik mindenkire. Nem humornak szánom, de ha mégis, hát fekete humor: Csak az emberek gyávasága vagy ostobasága lehet az oka, hogy a halálirodalom *tömegsikerré* mégsem válhatott. Pedig nincs a halálnál aktuálisabb örököző.

Mérték! A halálról ennyit... Legfeljebb a halálfélelemről: akit szőröstül-bőröstül megkaparint, az belebomlik. Akit meg sem érint: az hójával marad legfőbb tanítómesterének.

Jó volna még beszélni. Jó volna hinni, nem lábatlan széket foglalunk, s nem a semmibe telepszünk gondosan és fontoskodva, hanem igenis megképezzük az általunk belakható helyet. Olyat, amelyet s addig, ameddig.

Jó volna hinni, hogy amivel kezdtem – miszerint csak szél vagyunk, fuvallat –, talán mégsem *egészen igaz*. Talán nem is szél, hanem valami testesebb: egy kicsit roncsolni és egy kicsit rendbe tenni egyaránt képes. Talán nem kéne engedni a *hiábavalóság* közhelyének, hogy voltaképpen évezredek óta nem változik soha semmi, mert könnyű ezt mondani. Könnyű kimutatni az új és új variációk mögött az örökké változatlan, lehangoló lényegét. De azt meglátni: *mégis miben változott a világ, amióta forog*, sokkal nehezebb.

Regisztrálni azt a bizonyos, akárcsak hajszálnyi emelkedést, ami a megrekedt földiest a kínálkozó égieshez mégis csak közelebb vitte.

Nyomot hagyni? Nekünk, akiken minden nyomot hagyott? Hiszen a madárpiszoknak is nyoma van, ijesztően agresszív nyoma. Inkább jeleket tenni. De nem akárhová, s nem akármilyet. A gusztusos kukoricaszemeket felzabálják, a színes kavicsot félresöprik. A fák törzsére vésett puritán háromszögek talán megmaradnak.

S hogy mennyi a végső *ennyi*, találgatni is felesleges. Azt gondolni, hogy a játzó személy és a játékot intésre leütő csapó is mi vagyunk, az ember különös elbizakodottsága. Az viszont különös hanyagságunk, ha a röpke jelenést nem töltöttük ki, erőnk szerint, az utolsó percig.

Nem felkiáltás.

Nem kijelentés.

Kérdés csupán:

- Ennyi?